

ВИХОВНА РОБОТА

Антоніна Ленд'єл

ЗАСТОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ В ЕТНОКУЛЬТУРНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ НА ЗАКАРПАТТІ

Розвиток Української держави як демократичного, громадянського суспільства та створення загальноєвропейського простору вищої освіти (The European Higher Education Area) спираються на результати творчого сприйняття та переосмислення провідних теоретичних концептів сучасної філософської, політологічної, соціологічної, культурологічної думки.

Однією з важливих концептуальних ідей, що хвилюють освітян, є концепція діалогу культур. Її актуальність обумовлена специфікою соціокультурних процесів сьогодення. Проблема міжкультурного діалогу конкретизується у завданні інтеграції європейського культурного простору, яка на сьогодні здійснюється більшою мірою під егідою ЄС та інших європейських структур.

Дана стаття присвячена аналізу проблеми застосування українського фольклору в етнокультурній підготовці майбутнього вчителя музики на Закарпатті через призму міжкультурного діалогу.

Поліетнічну структуру населення Закарпаття часто називають мікромоделлю євразійського поліетнічного простору. У ній, як у краплині води, відображаються всі етнополітичні й етнокультурні процеси Євроазії. Закарпаття суттєво відрізняється від інших багатонаціональних регіонів України тим, що знаходиться на державному кордоні чотирьох країн (Угорщини, Словачії, Румунії, Польщі) і є етнічним стиком багатьох народів. Закарпаттям притаманний толерантний і цивілізований спосіб співжиття різних національних груп, які, унаслідок історичних обставин, об'єднані спільною долею. Окремі з них (угорці, румуни, словаки) були в різний час відрізані від своїх праматірніх сусідніх народів державними кордонами і стали національними групами (меншинами). Інші етнічні спільноти (німці, євреї, цигани, поляки, росіяни, білоруси тощо) поселялися тут в різні часи, за різних політичних режимів. Після Другої світової війни, коли закарпатські землі були включені до складу Радянського Союзу, поліетнічна мозаїка Закарпаття стала ще більш строкатішою. Тому результатом етнокультурної підготовки особистості майбутнього вчителя музики у такому поліетнічному регіоні, як Закарпаття, має стати особистість соціалізована та інкультурована, якій притаманні добродієвності демократичної спрямованості. Наголошуючи на тому, що поняття «соціалізація» та «інкультурація»

близькі, а процеси нерозривно пов'язані один з одним, науковці все ж не ототожнюють їх. Так, М. Херцковіц розуміє соціалізацію як процес інтеграції індивіда в людське суспільство, а інкультурацію розглядає як процес засвоєння індивідом світосприйняття та поведінки, притаманних певній культурі, що починається від народження і триває все життя [12]. М. Мід соціалізацію розглядає як процес оволодіння соціальним досвідом взагалі, а інкультурацію – як «реальний процес навчання, який відбувається в певній специфічній культурі» [7]. Згідно уявлень Д. Мацумото, «соціалізація, як правило, більше належить до процесу та механізмів, за допомогою яких люди пізнають соціальні й культурні норми», а інкультурація – до продуктів процесу соціалізації – суб'єктивних, базових, психологічних аспектів культури» [11, 198]. Більшість дослідників вважають, що соціалізація більш універсальне поняття, а інкультурація – поняття, орієнтоване на конкретну культуру.

У наш час з особливою гостротою постає проблема формування духовного світу людини третього тисячоліття, відродження та розквіту культурних традицій нашого народу. Це знаходить вияв у прагненні людей до пізнання своєї фольклорної спадщини, яка нині відкривається новими гранями, та в зверненні до неї як до духовної скарбниці, що живила багато поколінь наших предків. Саме ідея відродження українських виховних традицій складає специфіку кола актуальних проблем художньо-творчого розвитку дитини.

До питань художньо-творчого розвитку особистості у всі часи зверталася багато вчених і практиків. Зокрема, дослідники розглядали сутність творчості (П. Дишлевий, М. Каган, О. Спіркін, В. Яковлев, Л. Яценко та інші), її соціально-історичну природу (Б. Новіков, Л. Сохань, В. Шинкарук та інші); діалектичний характер взаємодії процесуального та особистісного у творчості (Дж. Гілфорд, Дж. Дьюї, П. Енгельмейер, О. Лук, Я. Пономарьов та інші); формування творчої активності як особливої якості особистості (Л. Виготський, М. Каган, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн та інші) тощо.

Значний внесок у розробку теорії та практики мистецької освіти внесли Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, В. Медушевський, Є. Назайкінський, С. Науменко, К. Орф, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, А. Сохор, В. Сухомлинський, Б. Теплов, О. Шевнюк, Б. Юсов, Б. Яворський та інші.

Процес етнокультурної підготовки майбутніх учителів музики шляхом застосування музичних традицій ґрунтується на взаємодії двох структур:

- особистості майбутнього вчителя, у якій особистісні якості та властивості (естетичні почуття, смаки, потреби, знання, уміння, навички, творча індивідуальність тощо) є структурними компонентами.
  - народних музичних традиціях як впливової виховної субстанції.
-

Під традицією ми розуміємо художній досвід, що історично зберігається і транслюється в даному соціокультурному просторі і часі. При всій своїй різноманітності (за носіями досвіду, способами зберігання і передачі тощо) традиції завжди виявляються в деякому оформленому стані, на рівні стійких утворень художньої культури. «Старе» і «нове» в мистецтві органічно взаємодіє лише у межах змістового і єдиного естетичного відношення, саме естетичним критерієм спрямовується і контролюється ця взаємодія. Отже, традиція – це особлива інформаційна структура, що здійснює як міжвидові, так і внутрішньопросторові зв'язки в художньому процесі.

Для актуалізації традиції необхідним є інтерес і потреби в певному минулому досвіді. Причому інтерес формується не лише суб'єктивною вибірковістю, прихильністю, але і усвідомленням суспільно-художньої потреби. У цьому випадку традиція дійсно стає точкою відліку, спонукальною силою. Кожен витвір мистецтва включає неповторне, одиничне і таке, що повторюється, загальне. Те, що повторюється – своєрідна матриця, здатна породжувати собі подібне і складає суть традиції, яка віддзеркалюється у фольклорі.

Відомо, що традиційна музика, поряд з мовою та фольклорним мистецтвом, містить у собі базові коди культури народу. Отже, музика дає унікальну можливість емоційного, неопосередкованого словами проникнення у світи інших культур. В умінні ефективно використовувати цей потенціал музичного мистецтва і полягає одне з головних завдань етнокультурної підготовки майбутніх учителів музики.

Наслідуючи І.І. Шкелебея, до найсуттєвіших домінант етнокультурної підготовки віднесемо такі:

- «спрямованість на виховання особистості, толерантності до навколишнього різноманіття і багатобарвності як характерної ознаки сучасного світу;
- утвердження полікультурних виховних принципів;
- орієнтація на свідоме сприйняття інформації та готовність поділитися нею;
- формування потреб вчитися і навчати;
- гармонізація духовних і матеріальних вимірів сучасного життя» [12, 10].

Особливої значущості в цьому контексті набуває здатність студента до культурної самоідентифікації, тобто усвідомлення своєї належності до певної культури, інтеріоризації цінностей (сприйняття їх як своїх), вибору і здійснення відповідного стилю життя та поведінки. Полем культурної самоідентифікації та самодетермінації студента є українська національна культура, тому і культурне ядро змісту його виховання становлять універсальні загальнолюдські, загальнонаціональні та регіональні цінності.

Така орієнтація педагогічного процесу є дуже важливою. Однією з

головних засад у підготовці майбутніх учителів музики є інтонаційний підхід до проблеми формування фольклорного тезаурусу. Відповідно до нього, навчальний процес має характеризуватися глибоким проникненням у «специфіку» образного строю народної музики, найтонші нюанси її мелодики, гармонії, ритму, що досягається на основі систематичного інтонаційного проникнення в світ живого фольклору, емоційного сприйняття народного музикування. Зазначимо, що навчальним планом передбачена фольклорна практика студентів, адже вони повинні збирати місцевий фольклор, колекція якого зберігається на кафедрі співу, диригування і методики музичного виховання педагогічного факультету Мукачівського державного університету та постійно поповнюється.

У Мукачівському Будинку Культури також регулярно відбуваються виступи фольклорних колективів Мукачєвого та Мукачівського району, гостей з сусідніх областей України та з-за кордону. Звичайно, не можна примусити студентів відвідувати культурно-мистецькі заходи, проте порада викладача, а також його особистий приклад долучає певну частину студентства до культурного життя міста.

Педагогічною інновацією кафедри співу, диригування і методики музичного виховання є залучення до роботи родоводу студентів, адже кожен з них складає власне родове дерево під час вивчення українознавства. З огляду на специфіку кафедри, студентам пропонується скласти короткий нарис музичної культури краю, звідки родом їхні пращури, вивчити та зіграти кілька найхарактерніших для цього району фольклорних творів. Усвідомлення того, що вони досліджують та вивчають не абстрактний «український фольклор», а життя конкретних людей, своїх предків, стимулює самостійний пошук студентів та спонукає їх до наполегливої праці. У кількох випадках результати таких пошуків переросли у доповіді на наукових студентських конференціях; кожна з них отримала схвальну реакцію викладачів та студентської аудиторії.

Однак, як свідчать дані експерименту, проведеного в студентських музичних колективах вищих навчальних закладів культури, переважна більшість студентів (58,8 %) не володіє засобами інтонаційної виразності в широкому діапазоні національних, фольклорних традицій. Студенти навіть не вміють цілісно, емоційно осягати естетичну своєрідність національно-стильових закономірностей, виявляти джерела національної пісенної творчості, втіленої у творах української класичної музики.

Важко недооцінити залучення студентської молоді до активної участі у фольклорних колективах. В ідеалі, кожен з майбутніх учителів музики повинен сам стати живим носієм фольклорної традиції, принаймні, цього треба прагнути. Реальність, звичайно, інакша; викладачам доволі часто доводиться стикатися з нехтуванням фольклором, особливо з боку студентів, що є вірянами протестантських деномінацій. Слід зазначити, що у селах,

---

де мають вплив протестанти, ймовірні й певні труднощі у праці вчителя музики, адже батьки багатьох дітей сприймають традиційну обрядовість виключно як «поганство».

Певним ресурсом впливу на етнокультурну підготовку студентів є передачі мукачівської телекомпанії «М-Студіо», у яких регулярно висвітлюється культурно-мистецьке життя краю, транслуються виступи професійних та самодіяльних фольклорних колективів. Проте, якщо порівняти зміст програм місцевої телекомпанії зі змістом передач словацьких та угорських ефірних телеканалів, що вільно приймаються у Закарпатті, доведеться визнати, що доля передач фольклорного спрямування у неї мізерно мала. На жаль, комерційні засади діяльності «М-Студіо» стоять на заваді більш широкої популяризації цієї телекомпанією фольклорної спадщини Закарпаття. Хоча, треба визнати, у межах можливого, культурно-мистецьке життя міста та університету висвітлюється у сітці мовлення належним чином, як і на шпальтах місцевої періодики, що засвідчує високий авторитет новоствореного навчального закладу серед міської громади. Є сподівання, що у майбутньому Мукачівський державний університет зможе дійсно впливати на наповнення місцевих ЗМІ, оскільки у цьому випадку йдеться про формування етнохудожньої культури не стільки власне студентів, скільки майбутніх абітурієнтів.

Майбутній учитель музики має зрозуміти, що йому доведеться:

- відігравати активну роль у освітніх закладах і в демократичних процесах;
- цікавитися справами у своїй країні і в усьому світі;
- експериментувати й розробляти власні дидактичні матеріали й методи роботи з цього напрямку.

Отже, етнокультурна підготовка майбутніх учителів музики в умовах мультикультурного суспільства має включати:

- на *педагогічному* рівні: науковий підхід, що передбачає оцінку всіх знань під різними кутами зору, демонструючи їхню відносність;
  - на *дидактичному* рівні: набуття навичок, умінь і засобів, що дають кожному індивіду змогу визначитися стосовно іншого, урізноманітнити взаємовідносини, приймати різні культури у своєму середовищі, з'ясувати, що групи, до яких вони належать, не є ані центром, ані вершиною Всесвіту;
  - на *соціальному* рівні: підготовку, спрямовану на оптимальну інтеграцію в демократичне суспільство й інтеграцію людини в спільноту (виховання у взаємовідносинах з іншими, вміння протистояти змаганням й конфліктам – неодмінним ознакам української різномірної спільноти).
  - на *мистецькому* рівні: мистецьку освіту, яка розкриває вплив мистецтва на духовний світ особистості, становлення її позицій, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій.
-

Визначення векторів стратегії етнокультурної підготовки та узагальнення тенденцій формування мультикультурного освітнього простору дали змогу сформулювати умови створення художньо-педагогічного середовища у мультикультурному освітньому просторі. Вони включають:

- створення ефективних міжнаціональних, міжконфесійних, міжкультурних відносин у суспільстві;
- формування толерантної особистості (вихованця, учня, студента, фахівця);
- підготовка вчителів, здатних працювати з урахуванням фактора полікультурності етнокультурного освітнього середовища.

Тому етнокультурна підготовка майбутніх учителів музики крім традиційних завдань має включати такі компоненти: знання геополітичної та етнокультурної специфіки регіону, знайомство з культурами народів, що проживають у регіоні, спеціальну соціально-філософську та соціально-педагогічну підготовку.

Означені тенденції впливають на характер та особливості освіти в мультикультурному соціумі, а також певним чином обумовлюють процес етнокультурної підготовки майбутніх учителів музики в умовах полікультурності.

Майбутній учитель музики у процесі етнокультурної підготовки у ВНЗ має оволодіти наступними професійно значущими та особистісними якостями:

- усвідомленням смислу, значущості та мети професійно-педагогічної діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем мистецької освіти в умовах мультикультурного суспільства;
- осмисленою, зрілою педагогічною позицією;
- культурною толерантністю;
- умінням по-новому формулювати освітні завдання з предмета, досягати та оптимально переосмислювати їх під час навчання;
- здатністю вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до студентів, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;
- співвіднесенням сучасної йому реальності з вимогами особистісно зорієнтованої освіти, коригуванням освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;
- здатністю бачити індивідуальні здібності кожного учня і навчати відповідно до їхніх особливостей;
- уміннями продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, тобто забезпечити творення учнями своїх результатів і, використовуючи інноваційні художньо-педагогічні технології, стимулювати їхній художньо-творчий розвиток;
- умінням аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особис-

тісних якостей вихованців;

– здатністю до особистісного художньо-творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомленням значущості, актуальності власних пошуків і відкриттів.

Підсумовуючи розгляд проблеми соціокультурної підготовки майбутнього вчителя музики через призму міжкультурного діалогу, варто підкреслити необхідність знаходити шляхи зближення та поступової інтеграції різних філософських доктрин освіти як важливої умови формування єдиного світового освітнього простору, інтеграції національних освітніх систем і стратегій, міжнародного консенсусу у визнанні універсальних освітніх ідеалів та цінностей при обов'язковому збереженні та підтримці національних особливостей і пріоритетів національних освітніх систем.

Отже, перспективи вивчення означеної проблеми полягають у визначенні закономірностей розгортання етнокультурної підготовки майбутніх учителів музики в умовах мультикультурного освітнього простору, зростання ролі медіапідготовки майбутнього вчителя, який має проектувати етнокультурне середовище школи із залученням сучасних художньо-педагогічних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банников В.Н. Динамическая модель в системе этнохудожественного образования учителя // Педагогическое образование и наука: Научно-методический журнал / Международная академия наук педагогического образования. – Москва: МАНПО, 2008. – № 3. – С. 35–39.
2. Болонський процес у фактах і документах / Упорядники Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Грубіянко В.В., Бабін І.І. – Київ. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
3. Борисов В.В. Полікультурність українського суспільства і інтеркультурна складова національної освіти // Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць / За загальною редакцією В.І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДП, 2002. – Випуск 16. – С. 39–47.
4. Доклад Международной комиссии ЮНЕСКО о глобальных стратегиях развития образования в XXI веке // http://copyright.iile.ru/news_oon.
5. Дрожжина С.В. Мультикультуралізм як проблема полікультурного українського суспільства // Профспілки і духовність: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 16–17 грудня 2003 р.). – Донецьк, 2003. – С. 114–116.
6. Концепція єдиної системи естетичного виховання у загальноосвітніх школах України // Мистецтво та освіта. – 1998, № 1. – С. 2–6.
7. Мид М. Культура и мир детства // Избранные произведения: пер. с англ. – М., 1988. – С. 191.

8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Хамітов Н. Діалог культур // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002.
10. Шкелебей І.І. Розвиток художньої освіти у школах Німеччини і України в 90-х роках ХХ століття (на матеріалах образотворчого мистецтва): автореф. дис. канд. пед. наук. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2005. – 21 с.
11. Matsumoto D. Culture and psychology. Pacific Grove (Cal.): Brooks/Cole Publishing Company, 1996.
12. Herskovits M. Cultural Anthropology. – N.Y., 1954.